

Ключевые слова: социальный работник, профессиональная социальная работа, студент, структурно-функциональная модель подготовки студентов к социальной работе.

KARPENKO OLENA. *Theoretico–methodological approaches of preparation of students in a higher educational institution to social work.*

In clause are analyzed some features of preparation of students to professional social work. The scientific approach concerning the organization and maintenance системности process of the doctrine of the future social workers is considered. The essence of professional availability for service in social sphere is defined; reveal compound and criteria of an estimation of readiness for practical activities. On the basis of the theoretical analysis the structurally functional model of preparation of students to social work on the basis of the certain stages, levels and is deduced by corresponding sequence.

Keywords: structurally functional model of preparation of students to social work, preparation of students to professional social work, student.

УДК 364-781-053.9(073)П78

Артеменко І.Е., Діденко Г.В.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНОЇ КОМАНДИ ДО РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

У статті розкрито сутність понять «команда» і «мультидисциплінарна команда». Автори статті висвітлюють основні концептуальні підходи до надання соціальних послуг людям похилого віку в умовах територіальних центрів соціального обслуговування, а також утворення мультидисциплінарних команд (цілі, завдання, принципи). Розглянуто основні види мультидисциплінарних команд за рівнями взаємодії її членів та розкрито особливості функціонування таких команд. Авторами розроблено та наведено альтернативний варіант «Програми підготовки мультидисциплінарної команди до роботи з людьми похилого віку», яка націлена на підвищення рівня професійної готовності членів команди до надання соціальних послуг людям похилого віку в умовах територіальних центрів соціального обслуговування; розкрито мету, завдання, зміст навчальної програми та форми проведення занять.

Ключові слова: мультидисциплінарна команда, мультидисциплінарний підхід, соціальні послуги, територіальний центр соціального обслуговування, люди похилого віку.

У сучасному світі особливої актуальності набувають проблеми підтримки та допомоги людей похилого віку. Це пов'язано з тим, що тривалість життя на планеті збільшується, населення старішає, а отже, і частка людей похилого віку у складі населення розвинутих країн стає більшою. Ці ж тенденції спостерігаються і

в Україні. Тому питання розробки системи заходів, спрямованих на надання соціальних послуг цій групі населення, потребують детального вивчення. Проблему соціальної підтримки та допомоги даної категорії клієнтів інколи неможливо вирішити тільки зусиллями фахівців територіальних центрів, оскільки дуже часто потрібна допомога багатьох експертів, які можуть представляти різні сфери соціальної допомоги (юристи, лікарі, психологи і тощо.).

Для цього формується мультидисциплінарна команда, де незалежні експерти з різних галузей знань працюють за окремими планами і завданнями, спрямованим на вирішення загальної мети на основі мультидисциплінарного підходу. Відповідно, особливої актуальності набувають як пошук нових підходів до надання соціальних послуг літнім людям, так і переосмислення значення мультидисциплінарного підходу в соціальній роботі з людьми похилого віку як засобу розв'язання проблем клієнтів, які знаходяться в складних життєвих обставинах.

Аспекти даної проблеми вивчалися багатьма вченими в різних напрямках, що пов'язані з різними аспектами старіння в межах фізіології, психології, медицини, соціології (Б. Ананьєв, Л. Анциферова, Р. Грановська, Т. Козлова та ін.). На необхідність пошуку інноваційних підходів у організації соціальної роботи з людьми похилого віку звертали свою увагу Є. Холостова, А. Капська, Т. Козлова, Т. Семигіна, Н. Кабаченко, Т. Коленіченко, О. Карпенко, І. Артеменко, Т. Голубенко та інші [8; 9;10].

Впровадженням інновацій у соціальну сферу активно займається Міністерство соціальної політики, перебудовуючи та реформуючи систему соціальних послуг. Міністерство соціальної політики здійснює й інформаційне забезпечення громадськості щодо реформування соціальної сфери в Україні. Вагомий науковий та практичний вклад у створення соціальних інновацій зробив «Українських фонд соціальних інвестицій», який пропонує нові моделі соціальних послуг для вразливих груп населення. Варто згадати і про проекти ТАСІС «Посилення ролі регіональних служб» і «Сприяння реформі соціальних послуг в Україні». Такі проекти створюють своєрідний форум для українських та європейських фахівців, залучаючи до діалогу державні, громадські та комерційні організації. Великий вклад у вивчення поставленої в дослідженні проблеми внесла О. Стефанова, яка визначила недоліки функціонування системи соціального обслуговування літніх людей в Україні. Кількісне зростання частки людей похилого віку зумовлює усе частішим потраплянням у сферу дослідницького інтересу питання покращення якості соціальних послуг, якому присвячено праці науковців О. Іляш, О. Россошанського, О. Шилобрида, К. Дубич, Ю. Горемікіної та ін.

Зокрема, «визначення мультидисциплінарного підходу та особливості його застосування в соціальній роботі з різними групами клієнтів описані у працях таких вітчизняних науковців: Л. Тютті, І. Іванової, Н. Бондаренко, Н. Майорова, В. Синьова» [7, с. 3].

Принципи та особливості роботи спеціалістів в команді розглядаються в працях іноземних авторів: М. Пейна, Б. Харта, А. Брауна, В. Чепмена, М. Фірсова, Б. Шапіро, Г. Яковлева.

Мета статті полягає у визначенні концептуальних засад створення мультидисциплінарних команд та представленні альтернативного варіанту «Програми підготовки мультидисциплінарної команди для роботи з людьми похилого віку» з метою сприяння покращенню якості надання соціальних послуг в умовах територіальних центрів соціального обслуговування.

В Україні застосування мультидисциплінарного підходу регламентується відповідними нормативно-правовими документами, які переважно стосуються сфери соціального захисту громадян. Питання активного впровадження мультидисциплінарного підходу в сфері надання соціальних послуг дома (соціально-побутовий патронаж), формування вмінь та навичок командної роботи у соціальних працівників, соціальних робітників та спеціалістів, які працюють в територіальних центрах є досить актуальними.

«Команда – це особливий різновид невеликої групи, якій властиві особливі риси, що визначають ефективність її діяльності. Команда більш сильна, оскільки володіє сильнішим потенціалом за одного фахівця чи невеличкої групи, але вона вимагає більшого внеску від усіх членів для реалізації цього потенціалу. Ефективність командної роботи залежить від того, як члени зможуть співпрацювати у процесі надання соціальних послуг» [5, с. 76].

Мультидисциплінарний підхід з надання соціальних послуг – форма організації роботи Територіального центру, що надає соціальні послуги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах. Основною метою мультидисциплінарної команди є якість та всебічність надання соціальних послуг, яка забезпечується різнопрофільністю членів команди. Найчастіше до складу мультидисциплінарних команд включено не менше трьох осіб з числа таких працівників територіального центру: соціальний працівник, соціальний робітник, юрисконсульт, психолог, перукар, швачка, медична сестра, лікар тощо.

«Завданнями запровадження мультидисциплінарного підходу є:

- забезпечення доступності соціальних послуг;
- розширення їх спектру;
- охоплення більшої чисельності осіб, задоволення їх потреб, а також потреб тих осіб, які проживають у віддалених населених пунктах;
- наближення до рівня європейських стандартів якості соціальних послуг» [4, с. 22].

Надання соціальних послуг мультидисциплінарною командою територіального центру базується «на принципах адресності та індивідуального підходу, доступності та відкритості, добровільності вибору отримання чи відмови від надання соціальних послуг, гуманності, комплексності, максимальної ефективності використання бюджетних коштів, законності, дотримання стандартів якості, конфіденційності, соціальної справедливості» [6, с. 15].

Залежно від виду послуги вона надається безпосередньо під час виїзду мультидисциплінарної команди за місцем проживання особи, яка потребує надання соціальних послуг (придбання та доставка продуктів харчування, медикаментів, перукарські послуги, профілактичні та санітарно-гігієнічні заходи, надання консультацій та порад тощо).

Реальний стан надання послуг людям похилого віку та замовлення на виконання послуг мультидисциплінарною командою залишаються досить однобічними, що впливає на якість надання послуг. Необхідно розробити програму навчання соціальних робітників та фахівців різних спеціальностей, об'єднати їх спільними цілями, для підвищення якості обслуговування.

Серед якостей, що характеризують таку мультидисциплінарну команду, визначають «взаємозалежність, прийняття цінностей і норм командної роботи, вміння робити внесок у спільну справу, підтримку одне одного, довіру та відкритість, обмін знаннями та досвідом, згуртованість тощо» [2, с. 6].

Таблиця 1

Види мультидисциплінарних команд за рівнями взаємодії її членів

Назва виду команди	Рівні взаємодії	Зайнятість членів мультидисциплінарної команди	Приклад послуг
Інтегрований	Високий рівень	Ефективність кожного члена команди залежить від ефективності його колег	Робота з сім'єю, родичами, сусідами
Співпраця	Середній рівень	Кожен член команди має власне навантаження, хоча частина цього навантаження може бути розподілена між іншими колегами. Члени команди багато співпрацюють, але не як ціла команда, а невеличкими групами	Соціально-побутові послуги (генеральне прибирання в квартирі, невеличкий ремонт тощо)
Незалежний	Низький рівень	Члени команди працюють індивідуально, не співпрацюючи або дуже мало співпрацюючи один з одним. Вони складають команду тільки через те, що мають одного керівника, відвідують групову супервізію або працюють у тому ж приміщенні.	Спеціалісти різних відділів (правове консультування, психологічне консультування, консультування соціального працівника).

Незалежно від рівня, члени мультидисциплінарної команди можуть дотримуватися однакової стратегії при роботі з усіма клієнтами або розробляти стратегію спільної взаємодії залежно від кожного випадку.

Негативні чинники, які можуть впливати на співпрацю професіоналів у мультидисциплінарній команді:

- недостатнє розуміння ролі представників інших професій, дотичних до надання соціальних - послуг;
- недостатня підтримка керівництвом спільної роботи та партнерства;
- брак відкритості та відсутність бажання пояснювати свої професійні огляди;
- невміння слухати інших і віддавати перевагу потребам клієнта перед професійною самовпевненістю;

Вдалу мультидисциплінарну команду вважають головною умовою надання якісних послуг та з меншими фінансовими затратами, оскільки така організація роботи дозволяє досить ефективно і швидко вирішувати однопланові завдання та проблеми за рахунок чіткого розподілу ролей та існуючої взаємодії різних соціальних закладів, залучених до процесу надання соціальних послуг.

Тому виникла необхідність у створенні програми, яка допомогла би налагодити взаємодію членів мультидисциплінарної команди з метою покращення надання якості соціальних послуг. Нами була розроблена «Програму підготовки мультидисциплінарної команди до роботи з людьми похилого віку».

Метою навчальної програми є здійснення підготовки працівників Територіальних центрів до роботи в мультидисциплінарній команді, формування колективної відповідальності, навчання навичкам взаємодії в групі.

Завдання Програми:

1. Розробити програму навчання роботі в мультидисциплінарних командах для працівників Територіальних центрів, які бажають надавати комплексні послуги людям похилого віку.
2. Організувати та проводити навчання членів мультидисциплінарної команди, які працюють з людьми похилого віку.

Послуги, які надаватимуться:

- надання знань з соціальної роботи щодо особливостей роботи з людьми похилого віку та геронтологічних і психологічних знань, які допоможуть під час надання соціальних послуг людям пенсійного віку;
- обговорення, дискусії з аудиторією на зазначені теми в програмі;
- навчання роботі в мультидисциплінарній команді, надання необхідних знань, формування навичок, надання рекомендацій щодо процесу співпраці учасників команди;
- перевірка готовності учасників проекту до роботи в команді, узагальнення отриманого досвіду.

Очікувані результати впровадження Програми:

- підготовка до роботи в мультидисциплінарній команді в умовах діяльності територіальних центрів соціального обслуговування;
- покращення якості надання соціальних послуг шляхом застосування мультидисциплінарної команди;
- досягнення ефективної роботи мультидисциплінарної команди за допомогою застосування необхідних знань, умінь та навичок;
- поширення досвіду роботи мультидисциплінарної команди серед інших соціальних закладів та громадських організацій.

Якісні показники:

- отримання нових знань, умінь та навичок щодо роботи з людьми похилого віку;
 - розвиток ефективної співпраці спеціалістів в мультидисциплінарній команді;
 - покращення надання соціальних послуг для людей похилого віку.
- Зміст навчальної програми подано у таблиці 2.

Таблиця 2

Тематичний план занять

Назва №п/п	Назва теми	К-ть годин
Лекція №1	<i>Тема:</i> «Мультидисциплінарна команда як інновація в Україні» <i>Завдання:</i> визначити поняття мультидисциплінарної команди, мультидисциплінарного підходу в соціальній роботі, переваги застосування цієї форми співпраці спеціалістів, визначення очікувань спеціалістів від навчання у проекті.	1 год
Лекція №2	<i>Тема:</i> «Особливості соціальної роботи з людьми похилого віку» <i>Завдання:</i> визначити концепції старості, які існують в суспільстві, стереотипи, психологічне сприйняття старості, розвиток людини у старості, робота з клієнтом похилого віку, характеристики фахівця, який працює з людьми похилого віку.	2 год
Тренінгове заняття №3	<i>Тема:</i> «Особливості освіти людей похилого віку» <i>Завдання:</i> визначення геронтологічних особливостей людей похилого віку, поняття про структуру заняття для людей похилого віку (час, завдання, методи роботи), моделювання заняття.	2 год
Семінар-практикум №4	<i>Тема:</i> «Конфліктні ситуації в роботі з людьми похилого віку» <i>Завдання:</i> розкрити поняття конфлікту і його структури, ознайомлення з основними стратегіями виходу з конфліктів, знаходження альтернативних шляхів вирішення конфліктних ситуацій з клієнтом, моделювання можливих конфліктних ситуацій у роботі з людьми похилого віку та пошук шляхів їх запобігання або вирішення.	2 год
Тренінгове заняття №5	<i>Тема:</i> «Особливості командоутворення» <i>Завдання:</i> визначити основні принципи, цінності і правила взаємодії членів команди; розробити і обговорити можливі варіанти програми надання послуг, проаналізувати і обрати методи командної роботи учасників мультидисциплінарної команди над проблемами клієнтів	2 год

Круглий стіл №6	<p><i>Тема:</i> «Застосування різних підходів до контролю якості надання соціальних послуг у роботі з людьми похилого віку»</p> <p><i>Завдання:</i> розробка критеріїв і показників оцінки якості надання соціальних послуг людям похилого віку; визначення відповідності застосування тестів, анкетування та опитування під час роботи з людьми похилого віку, можливі труднощі у застосуванні даних методів; вибір мультидисциплінарною командою найбільш оптимальних методів оцінки якості надання соціальних послуг.</p>	2 год
Тренінгове заняття №7	<p><i>Тема:</i> «Робота в команді: переваги та можливі труднощі»</p> <p><i>Завдання:</i> аналіз процесу співпраці спеціалістів у команді, визначення труднощів у роботі команди, внутрішній клімат команди, розробка рекомендацій щодо профілактики конфліктів у команді.</p>	2 год
Тренінгове заняття №8	<p><i>Тема:</i> Мультидисциплінарна команда ефективний засіб протидії професійному вигоранню.</p> <p><i>Завдання:</i> визначити поняття емоційного вигорання, його причини, фактори розвитку, негативні наслідки, форми практичного напрямку для подальшої профілактики професійного вигорання.</p>	2 год
Підсумкове заняття №9	<p><i>Тема:</i> «Аналіз роботи в мультидисциплінарній команді»</p> <p><i>Завдання:</i> повторення пройденого матеріалу, проведення анкетування щодо готовності спеціалістів до роботи в мультидисциплінарній команді.</p>	2 год

Створена програма базується на основних теоретико-практичних знаннях, які необхідні для створення мультидисциплінарної команди в територіальному центрі соціального обслуговування та інших соціальних закладах та організаціях, які зможуть якісно надавати послуги людям пенсійного віку.

Таким чином, розроблена нами «Програма підготовки мультидисциплінарної команди до роботи з людьми похилого віку» була запропонована для апробації та реалізації в межах поставлених завдань в умовах Територіального центру соціального обслуговування Печерського району м. Києва з вересня 2017 року і по теперішній час .

Проміжні результати реалізації Програми оцінювалися та обговорювалися з метою оптимізації професійної готовності соціальних працівників до роботи в мультидисциплінарній команді.

Про дієвість запропонованої «Програми підготовки мультидисциплінарної команди до роботи з людьми похилого віку» свідчать здобуті дані під час проведеного дослідження на базі Територіального центру Печерського району

соціального обслуговування м. Києва. Всього у дослідженні прийняли участь 20 працівників Територіального центру (див. табл. 3).

Таблиця 3

Розподіл соціальних працівників за рівнями сформованості готовності до роботи в мультидисциплінарних командах, %

Рівень	Контрольна група
Низький	5
Достатній	43
Високий	53

Результати дослідження підтверджують доцільність та ефективність застосування змісту та форм реалізації Програми, різних заходів з розкриття адаптаційно-реабілітаційного потенціалу людей похилого віку. Фахівці соціальної сфери проявили активну ініціативну позицію щодо участі у запропонованій нами Програмі, керуючись власним досвідом надавали практичні поради та висловлювали влучні побажання щодо сприяння ефективності надання соціальних послуг.

Реформування системи надання соціальних послуг в Україні суттєво впливає на організацію соціальної роботи з людьми похилого віку. Орієнтація на інновації у сфері надання соціальних послуг повинна вирішити основні проблеми, забезпечити необхідний рівень та якість життя людей похилого віку. Відтак, змінюються стереотипність щодо змісту, форм та методів роботи з людьми літнього віку, стимулюється їх особистісні прагнення реалізовувати свій потенціал засобами освітньої та творчої діяльності.

Активне включення людей похилого віку в життя суспільства дозволяє засвоїти нові форми діяльності, в яких розкривається їх особистісний та творчий потенціал. Відповідно, особливої актуальності набувають як пошук нових підходів до надання соціальних послуг літнім людям, так і переосмислення значення мультидисциплінарного підходу в соціальній роботі з людьми похилого віку як засобу розв'язання проблем клієнтів, які знаходяться в складних життєвих обставинах.

Таким чином, гостро назріває необхідність використання інноваційної технології у наданні соціальних послуг – мультидисциплінарного підходу, що здійснюється шляхом запровадження комплексу соціальних послуг членами мультидисциплінарної команди, основним завданням якої є якість та всебічність надання соціальних послуг.

Тому виникла потреба у створенні певної стратегії щодо оптимізації надання соціальних послуг в умовах територіальних центрів соціального обслуговування, що дало підстави для розроблення та реалізації «Програми підготовки мультидисциплінарної команди до роботи з людьми похилого віку». Дана програма спрямована на здійснення підготовки працівників територіальних центрів до роботи в мультидисциплінарній команді, формування колективної відповідальності, навчання навичкам взаємодії в групі та покращення якості надання соціальних послуг шляхом застосування мультидисциплінарного підходу.

Використана література:

1. Архангельский В.Н. Потребности пожилых в социальном обслуживании. // Психология зрелости и старения. - М., 2002. - № 2(18). - С.36-59.
2. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації : навч.-метод. комплекс / авт.-упоряд. : О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, З. П. Кияниця, В. О. Кузьмінський та ін. ; за заг. ред. : І. Д. Зверєвої, Ж. В. Петрочко. – К. : Фенікс, 2007. – 528 с.
3. Козлов А.А. Социальная работа за рубежом: состояние, тенденции, перспективы: Сборник научных очерков. – М.: Флинта: Московский психолого-социальный институт, 1998 – 224 с.
4. Порсева Х.О. Характеристика основных программ социально-психологической помощи людям пожилого віку у вирішенні їх особистісних проблем // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – Вип.8. – Ч. 2. – С. 91–101.
5. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / уклад. О. Безпалько та ін. ; за заг. ред. Капської А., Пінчук І. – К. : Укр. держ. центр соц. служб для молоді України, 2000. – 260 с.
6. Соціальна робота: Навчальний посібник / Під ред. А.М. Панова, Е.И. Холостовой. - М.: Соціально-технологічний інститут, 1997. - 234 с.
7. Соціальна робота: технологічний аспект : навч. посіб. / за ред. проф. А. Й. Капської. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 352 с.
8. Соціальний супровід сімей, які опинились в складних життєвих обставинах : метод. посіб. / І. Д. Зверева, В. О. Кузьмінський, Ж. В. Петрочко та ін. – К. : ДЦСССДМ, 2006. – 84 с.
9. Холостова Е. И. Социальная работа с пожилыми людьми. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2002. – 296 с.
10. Холостова Є.І. Соціальна робота: Навчальний посібник. - 2-е вид. - М.: Видавничо-торгова корпорация «Дашков і К», 2005. - 668с.
11. Артеменко І.Е. Концептуальні засади створення школи волонтерів для роботи з людьми похилого віку// Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. — Випуск 24. — Зб. наукових праць. – К.: НПУ, 2018. - С.137 – 142.

АРТЕМЕНКО ИННА ЭДУАРДОВНА, ДИДЕНКО АННА ВАЛЕРЕЕВНА.

Программа подготовки мультидисциплинарной команды к работе с людьми почтенного возраста.

В статье раскрыта сущность понятий «команда» и «мультидисциплинарная команда». Авторы статьи освещают основные концептуальные подходы по предоставлению социальных услуг людям почтенного возраста в условиях территориальных центров социального обслуживания, а также создания мультидисциплинарных команд (цели, задачи, принципы). В статье рассмотрены основные виды мультидисциплинарных команд по уровням взаимодействия ее членов и раскрыты особенности функционирования таких команд. Авторами разработан и представлен альтернативный вариант «Программы подготовки мультидисциплинарной

команды к работе с людьми почтенного возраста», которая нацелена на повышение уровня профессиональной готовности членов команд к оказанию социальных услуг пожилым людям в условиях территориальных центров социального обслуживания; раскрыты цели, задачи, содержание учебной программы.

Ключевые слова: программа, мультидисциплинарная команда, мультидисциплинарный подход, социальные услуги, территориальный центр социального обслуживания, люди почтенного возраста.

ARTEMENKO INNA, DIDENKO ANNA. *The program of preparation of the multidisciplinary team for work with elderly people.*

The article reveals the essence of the concepts of "team" and "multidisciplinary team". The authors of the article cover the main conceptual approaches to providing social services to people of elderly age in the conditions of territorial centers of social services, as well as the formation of multidisciplinary teams (goals, objectives, principles). The article presents the main types of multidisciplinary teams according to the levels of interaction of its members and discloses the features of the functioning of such teams.

The article highlights the "Program for the preparation of a multidisciplinary team for working with people of venerable age", which is aimed at increasing the level of professional readiness to provide social services to older people in the context of territorial social service centers; disclosed goals, objectives, curriculum content.

Keywords: program, multidisciplinary team, multidisciplinary approach, social services, territorial center of social services, people of respectable age.

УДК 37.124

Голубенко Т.О.

ІНФОРМАЛЬНА ОСВІТА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Стаття присвячена актуальній, але мало розробленій темі теоретичного визначення та законодавчого регулювання інформальної освіти та можливості використання зарубіжного досвіду в цій сфері у національному законодавстві освіти в Україні. Розглядається зарубіжний досвід організації інформальної освіти у таких країнах, як: Нідерланди, Німеччина та Швеція. Автором статті охарактеризовано процесуальне забезпечення інформальної освіти зазначених країн, державну підтримку інформальної освіти, громадянську ініціативу у інформальній освіті, розвиток форм і закладів інформальної освіти.

Ключові слова: вища освіта, інформальна освіта, професійна підготовка, фахівці соціальної сфери, ЄС, законодавство про освіту.